

Vildveje – om fejltrin, skyld, skam og et lille drys mod

November 2024

Træerne er næsten tømt for blade nu, året går på hæld og jeg afslutter mit årstema om vejene med det måske sværeste landmærke af dem alle, nemlig vildvejene. For nogen gange opdager man, at man virkelig er på vildspor: Det her er ikke en vej, slet ikke en genvej og ikke engang en givende omvej. Den fører ingen steder hen! Tråden, perspektivet og meningen er gået tabt, og det gælder om at få bakket ud på den mest hensigtsmæssige måde.

Det er ikke så let at bakke ud af noget, som man har investeret sig selv og måske andre mennesker i. Erkende fejltrin, fejlgreb. Både stolthed og forfængelighed kan være på spil, men også – og nok så vigtigt – det ansvar man kan have for noget, der ikke lykkedes, og for de konsekvenser, der følger med, og som også kan sætte andre mennesker i svære eller besværlige situationer. Hvordan tackler vi det, når vi selv er den, der står midt i fejlgrebet og har ansvar for det? Skammer vi os? Forsøger vi at bortforklare? Redde vores egen bagdel? Eller modsat tager overdrevent meget ansvar og undskylder i lange baner? Hvad er en passende respons på erkendelsen af fejltrin?

Hvo intet vover ...

Jeg husker en film om Christoffer Columbus, som jeg så for længe siden (Erobring af Paradis, 1992). Erindret efter hukommelsen er der denne her scene, hvor Columbus står og taler med en kritiker, der nedgør hans opdagelsesrejser. Efter den sønderlemmende kritik er der et øjeblik tavshed, og så svarer han helt stille: "Forskellen mellem os to er, at jeg gjorde det, det gjorde du ikke." Det har indprentet sig i min hukommelse som et vigtigt statement: At vove noget er det vigtige. 'Hvo intet vover, intet vinder', som man siger. Villigheden til at sætte noget – inklusiv sig selv, måske endda sit liv – på spil for en sag, er dét, der bringer verden fremad. En vis risikovillighed er nødvendig, hvis vaner skal brydes, og tingene skal bringes ud af sine vante komfortable baner.

Det handler om satsen. At satse noget og sig selv med. Og det fører uundgåeligt også fejltrin med sig. Som da statsminister Mette Frederiksen tog det på forskud på det skæbnesvangre pressemøde 11. marts 2020 og sagde: "Kommer vi til at begå fejl? Ja, det gør vi. Kommer jeg til at begå fejl som statsminister? Ja, det gør jeg." Hvorefter hun lukkede landet ned. Lidt af et sats var det jo; et helt land sendt ud i totalt ukendt territorium. Hun vovede det. Fordi hun var den, der var nødt til at vove *noget*. I netop den situation vil de fleste i dag nok mene, at det gik nogenlunde godt efter omstændighederne. Men hun kunne ikke vide det.

Egentlig er fejltrin at betragte som en temmelig vigtig ressource. De er ikke umiddelbart en del af et LEAN-management set-up, men burde være det. De indeholder vigtig viden: Så er dén flanke afdækket, nu er dét afprøvet, og det var ikke en vej at gå. Fejltrin er lige så retningsgivende som

Tina Lauritsen Forlag

Lollandsgade 31, st. 8000 Aarhus C 50 50 48 16

www.tinalauritsen.dk
mail@tinalauritsen.dk

succeser. De aftegner feltet, indenfor hvilket vi kan operere, fordi vi da kender forskellen; nemlig til de områder, hvor vi *ikke* kan operere. Vi indhegner mulighedsfeltet på mest afgørende vis. At udelukke en retning at gå kan kun på helt pålidelig vis ske, når den pågældende vej er grundigt efterprøvet. På den måde bevæger vi os fra et åbent og diffust felt mod et tiltagende afklaret felt i en gradvis indsnævrende proces. Vi skiller fra, bliver klogere.

Jeg kommer til at tænke på ét af de mere alvorlige fejltrin, jeg har gjort. Det var i de år, hvor jeg stadig var relativt grøn som leder. I min harmonisøgende tilgang til god stemning og omgængelig atmosfære lykkedes det på en eller anden måde at skabe forhåbninger hos et andet menneske om et fremtidigt job. Gennem min uklare og forsøgsvis omgængelige kommunikation fik jeg stillet noget i udsigt hos den anden, som der ikke var dækning for. Efterspillet blev ikke kønt, og jeg måtte naturligvis påtage mig min del af ansvaret.

Det blev et vigtigt fejltrin for mig. Vigtigt, fordi det på den hårde måde lærte mig, at uklar kommunikation var en *absolut vildvej*, hvis jeg ville fortsætte arbejdet med ledelsesopgaver. Jeg måtte finde *en anden vej*, hvor empati og god atmosfære kunne sameksistere med en tydelig og u-misforståelig kommunikation. Jeg måtte lære det. Ansvaret for andre mennesker tillod simpelthen ikke en ulden kommunikation i den gode stemnings tjeneste.

Und-skyld

Det leder mig til tanker om den plads, som fænomenet *undskyld* har i vores kultur. Som med en række andre ting kan vi finde bekræftelse på, at den har en væsentlig plads, når vi iagttager forældres opdragelse af deres børn. Mens børnene stadig er helt små – og måske endnu ikke har udviklet redskaber til at forstå, hvad der overhovedet foregår – er det for mange forældre meget vigtigt, at børnene lærer at sige undskyld, når de har gjort en social uacceptabel handling. Ordet undskyld fungerer da som en slags magisk social kode, der skal bringe tingene i balance igen. Også selvom børnene er for små til at forstå selve kodesystemet. Men forældrene forstår det, og *de* har behov for, at barnet synliggør overfor omverdenen, at *de* har forstået koden.

At und-skyld indeholder et ønske om at få skylden taget væk. At undsige sig den eller slette den. En længsel efter at få tilgivet ugeringen, gøre regnebrættet op og genetablere normalen. En socialt uacceptabel handling bringer uorden i systemet, og orden genoprettes da gennem den andens respons. Når vi siger undskyld, venter vi på – og forventer ofte også – den andens medvirken til denne genoprettelse gennem responsen: "Det er i orden", kan den anden så sige, eller "det gør ikke noget" eller "det er helt okay". Så drager vi et lettelsens suk og føler os genindskrevet i den sociale orden som et pålideligt og okay menneske. Fordi frygten for at føle os skyldige, for at være et skyldigt menneske, truer vores eksistens på en ret grundlæggende måde.

Men hvis jeg har ansvaret for en given fejl, så *er* det jo mig, der bærer skylden for den. Det kan et und-skyld ikke tage væk. Så måske handler det mest om vores forhold til fænomenet skyld, og om hvorvidt vi kan bære at have skyld liggende på vores skuldre. Fordi skyldfølelsen er skamfuld.

Tina Lauritsen Forlag

Lollandsgade 31, st. 8000 Aarhus C 50 50 48 16

www.tinalauritsen.dk
mail@tinalauritsen.dk

Skyld eller skam?

Det er blevet min forståelse, at vi i vores sociale sameksistens kan hjælpe hinanden og os selv en del, hvis vi øver os i at skelne mellem netop skyld og skam. Skyld er noget, vi kan pådrage os gennem vores handlinger. Og det sker for os alle sammen undervejs i livet. Vi fejler. Vi siger noget dumt eller gør noget dumt. Som vi enten i øjeblikket eller senere i livet indser og fortryder. Det kan ikke gøre handlingen ugjort, men vi kan forholde os til den, reflektere over den, og vi kan give den indsigt tilbage til de mennesker, det har betydning for. Handlingen *er* ikke os.

Skam knytter sig derimod til den, vi *er*: Et dårligt menneske, et menneske, der svigter, et ubetænksomt eller et grådigt menneske osv. Alle den slags oplevelser af ikke at være det menneske, som vi ønsker at være. Skamfølelsen rammer vores selvforståelse på et eksistentielt niveau.

Vores længsel efter tilgivelse, når vi undskylder en handling, krydser ind over skellet mellem de to: "Gør mig ikke til et dårligt menneske på grund af det, jeg her har gjort. Sig til mig, at jeg er okay." Vi ønsker, at den anden/de andre skal fritage os fra den skamfølelse, som er så ødelæggende for vores forståelse af os selv. Det er den rolle, responsen på vores undskyldning, dermed tilgivelsen, *egentlig* har i vores sociale liv: At redde hinanden fra skammen. *Ansvar*et for vores handlinger, og den skyld vi derved må påtage os, når vi fejler, den kan andre ikke tage fra os. Den er en del af vores livslange og foranderlige klædedragt, som med alle dens mange nuancer og uregelmæssigheder jo er ganske smuk og ikke mindst unik.

At vove at blive klogere

Hvis vi breder paletten ud til det kollektive liv og udviklingen af samfund, blev verden fx en anderledes slags undskyldning rigere fredag d. 25. oktober, da Joe Biden på USA's vegne undskyldte overfor den amerikanske oprindelige befolkning for den uhyggelige behandling, de har været udsat for siden begyndelsen af 1800 tallet. Han sagde: "... ingen undskyldning kan gøre det godt igen. Den smerte, det har forårsaget, vil altid være en skamplet på vores historie." Det statement var et punktum. Der var ingen forventning om tilgivelse, kun en klar og tydelig placering af ansvaret det rette sted. Den skyld, der adresseres her, er i kraft af de mange mange år uden ansvarstaging reelt blevet til en kæmpemæssig skamplet. En meget alvorlig skam, som en hel nation må tage på sig og lære af, fordi den ikke tog ugeringerne alvorligt i tide. Bidens statement var et signal om, at dette, som var en grum vildvej uværdigt for et civiliseret samfund, aldrig skal ske igen. For mange er det alt for sent, men som et signal til fremtidens generationer var det stadig en vigtig handling.

Det er muligt at blive klogere og tage sit ansvar på sig. Også på mange års afstand. Det er den kategori, som man kunne kalde 'den terapeutiske undskyldning', og som har en væsentlig plads i terapeutisk arbejde. Når mennesker skal hjælpes videre fra uforløste følellestilstande, som har aflejret sig og fastlåst dem i nedbrydende selv- og omverdensforståelser, kan en påtagelse af ansvar fra de rette mennesker – omend nok så forsinket – fungere som et afgørende punktum. I min terapeutiske praksis har jeg set, hvordan især forældres påtagelse af deres ansvar har afgørende betydning for de børn, som måske for længst er blevet voksne selv. Det kan ikke gøre fortidens ugeringer ugjorte, men det kan genetablere fornemmelsen af ret og vrang og dermed frigøre energi til nye og mere konstruktive fortællinger om én selv og om livet som sådan.

Tina Lauritsen Forlag

Lollandsgade 31, st. 8000 Aarhus C 50 50 48 16

www.tinalauritsen.dk
mail@tinalauritsen.dk

Netop denne fornemmelse for med det samme at få placeret ansvaret rigtigt kan hjælpe os i de situationer, hvor vi finder os selv helt på vildspor, må erkende fejltrin og få bakket ud igen. Det er et statement til omverdenen, som hverken forsøger at redde én selv, eller som fører til belastende skamfølelser. Det er netop et punktum og hverken et komma eller et kolon til videre fortsættelse. Ansvarstagningen lukker det åbne felt som opstår, når fejltrin bringer uorden i tingene, og i mange sammenhænge er andre formuleringer bedre end det konventionelle og ofte lidt automatiserede "Undskyld", som mudrer samspillet til med dets mange psykologiske medbetydninger, som åbner for, at skammen kan pusle rundt imellem os og bidrage negativt til samspils- og magtdynamikker. Simple formuleringer som "det beklager jeg", eller "det er jeg ked af", eller "det tager jeg ansvaret for" fungerer som et kort og utvetydigt punktum, der lukker hullet.

Og her kommer så modet ind igen: At vove at stå lige dér og på netop dét tidspunkt og så bare stå ved sine handlinger. Uanset om man er opdagelsesrejsende, statsoverhoved eller et hvilket som helst andet menneske. Når vi vover det, arbejder vi for fællesskabet og for fremtiden. Fordi oplevelsen af retfærdighed genopretter vores kollektive og individuelle tro på ret og vrang, rigtigt og forkert, og derved genetablerer vores helt fundamentale tillid til mellemmenneskelige forhold og social sameksistens. Så vi kan komme videre ad livets bumlede vej, hvor både biveje, omveje, genveje og vildveje guider os videre med de erfaringer, de hver især giver os.

Og således kom jeg til vejs ende med mit årstema. Tak for følgeskab langs de kringlede ruter. Hvad det nye år har i vente for mig, ser jeg stadig kun antydningen af derude i horisonten, men mon ikke det bliver tydeligere, når vi runder nytårssvinget lidt længere fremme? Og måske har du det også sådan? Må du have godt mod og medvind på din videre vej.

Tina Lauritsen Forlag

Lollandsgade 31, st. 8000 Aarhus C 50 50 48 16

www.tinalauritsen.dk
mail@tinalauritsen.dk